

Anna Niewiadomska

Uniwersytet Zielonogórski

BEZROBOTNI POWYŻEJ PIĘCDZIESIĄTEGO ROKU ŻYCIA NA LUBUSKIM RYNKU PRACY

1. Wstęp

W ciągu minionego dwudziestolecia w wielu krajach, w tym również w Polsce, można było zaobserwować istotne zmiany na rynkach pracy. Z jednej strony były one konsekwencją procesów demograficznych, z drugiej zaś wiązały się z postępującą globalizacją. Jedną z istotniejszych konsekwencji demograficznych jest zmiana liczby i struktury ludności w wieku produkcyjnym determinujących wielkość i strukturę zasobów pracy. Starzenie się społeczeństwa oznacza starzenie się zasobów pracy. Wzrost przeciętnego wieku siły roboczej może przyczyniać się do zmniejszenia elastyczności rynku pracy, ponieważ wraz z wiekiem obniża się skłonność do zmiany pracy, podobnie jak innowacyjność czy przedsiębiorczość. W konsekwencji maleje poziom aktywności zawodowej starszych osób oraz rośnie wśród nich bezrobocie. Osoby po pięćdziesiątym roku życia jako poszukujący pracy mają zdecydowanie mniejsze szanse na jej znalezienie niż osoby młode. Wiek osób bezrobotnych przekraczających 50 rok życia jest obok niskich kwalifikacji najczęściej wskazywaną barierą zatrudnieniową.

Z tego też względu osoby po pięćdziesiątym roku życia zostały zaliczone do grupy bezrobotnych w szczególnej sytuacji na rynku pracy, jak również traktowane są priorytetowo w ramach określonych działań Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Kwestia aktywizacji tej grupy wiekowej stała się również priorytetem w ramach specjalnego programu „Solidarność pokoleń – 50+”.

2. Bezrobotni powyżej 50 roku życia w populacji bezrobotnych województwa lubuskiego

Populacja bezrobotnych powyżej 50 roku życia obejmuje osoby, które ze względu na wiek napotykały problemy ze znalezieniem zatrudnienia. Zgodnie z przepisami ustawy za bezrobotnego powyżej 50 roku życia uważa się bezrobotnego, który

do dnia zastosowania wobec niego usług lub instrumentów rynku pracy ukończył co najmniej 50 rok życia. W woj. lubuskim udział procentowy ww. kategorii bezrobotnych w populacji ogólnej bezrobotnych od kilku lat kształtuje się na poziomie nieco powyżej 20% (tab. 1).

Tabela 1. Bezrobocie wśród osób powyżej 50 roku życia w woj. lubuskim w okresie 2005-2008 oraz w pierwszych trzech kwartałach 2009 r.

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008	I 2009	II 2009	III 2009
Bezrobotni ogółem	89 151	72 816	52 293	46 311	53 696	53 696	57 254
Bezrobotni powyżej 50 roku życia	14 911	14 684	12 059	10 717	12 055	12 499	12 631
Udział procentowy	16,1	20,2	23,1	23,1	22,5	22,2	22,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Zielonej Górze.

Trudności bezrobotnych powyżej 50 roku życia w znalezieniu pracy związane są z wiekiem, ale również z niskim poziomem wykształcenia. W woj. lubuskim większość bezrobotnych w tej grupie wiekowej miała wykształcenie gimnazjalne i niższe oraz zasadnicze zawodowe. W IV kwartale 2007 r. spośród zarejestrowanych bezrobotnych powyżej 50 roku życia wykształcenie gimnazjalne i niższe miało 5734 osoby, w roku następnym 4942 osoby. Niskie kwalifikacje przekładają się na małe zainteresowanie pracodawców, co z kolei zniechęca osoby bezrobotne do aktywności w poszukiwaniach pracy. W konsekwencji wydłuża się czas pozostawania bez pracy. Prawie połowa bezrobotnych powyżej 50 roku życia w IV kwartale 2007 r. pozostawała bez pracy powyżej 12 miesięcy 5966 osób. Niepokojącym faktem jest to, że w badanych okresach najwięcej bezrobotnych z tej grupy pozostawało bez pracy ponad 2 lata. Wydłużanie się okresu bierności zawodowej zdecydowanie zmniejsza szanse na znalezienie ponownie zatrudnienia. Jak dowodzą badania, osoby starsze wykazują się mniejszą aktywnością w poszukiwaniu pracy niż ludzie młodzi¹. Osoby bezrobotne powyżej 50 roku życia korzystają głównie z ofert pracy zamieszczonych w powiatowym urzędzie pracy. Powoduje to duże zawężenie możliwości wyszukiwania zatrudnienia poza miejscem zamieszkania. Przyczyny niskiej aktywności osób po pięćdziesiątce w poszukiwaniu pracy związane są między innymi z brakiem wiary we własne siły, niskim poczuciem własnej wartości, zniechęceniem i rezygnacją związaną z długotrwałym okresem pozostawania bez pracy. Analizowana kategoria bezrobotnych to głównie osoby z długoletnim stażem pracy, a najliczniejszą wśród nich grupę stanowiły osoby, które przepracowały 20-30 lat – 38%. Niemniej jednak zastanawiający pozostaje fakt, że w liczbie bezrobotnych powyżej 50 roku życia jest

¹ Badanie *Rynek pracy a osoby bezrobotne 50+ – bariery i szanse* zostało przeprowadzone przez Instytut IPSOS na zlecenie Stowarzyszenia Akademia Rozwoju Filantropii w Polsce, przy współfinansowaniu ze środków UE w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

ok. 6% osób bez doświadczenia zawodowego, a kolejne 8% ma doświadczenie do 1 roku. Z pewnością czynniki te dodatkowo utrudniają sytuację osób bezrobotnych powyżej 50 roku życia i zmniejszają ich atrakcyjność na rynku pracy.

Tabela 2. Charakterystyka bezrobotnych powyżej 50 roku życia w woj. lubuskim (stan na IV kwartał 2007 r. IV kwartał 2008 r.)

Wyszczególnienie	IV kwartał 2007 r.		IV kwartał 2008 r.	
	ogółem w liczbach bezwzględnych	%	ogółem w liczbach bezwzględnych	%
Ogółem	12 059	100,0	10 717	100,0
Wykształcenie				
Wyższe	299	2,5	252	2,3
Policealne i średnie zawodowe	2052	17,0	1924	18,0
Średnie ogólnokształcące	623	5,2	503	4,7
Zasadnicze zawodowe	3351	27,8	3096	28,9
Gimnazjalne i poniżej	5734	47,5	4942	46,1
Czas pozostawania bez pracy				
Do 1 miesiąca	1079	8,9	1294	12,1
1-3 miesiące	1986	16,5	2243	20,9
3-6 miesięcy	1316	10,9	1420	13,2
6-12 miesięcy	1712	14,2	1690	15,8
12-24 miesiące	1714	14,2	1415	13,2
Powyżej 24 miesięcy	4252	35,3	2655	24,8
Staż pracy				
Do 1 roku	995	8,3	863	8,1
1-5 lat	682	5,7	587	5,5
5-10 lat	836	6,9	736	6,9
10-20 lat	2921	24,2	2618	24,4
20-30 lat	4577	38,0	4107	38,3
30 lat i więcej	1259	10,4	1203	11,2
Bez stażu	789	6,5	603	5,6

Źródło: Dane Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Zielonej Górze.

Warto dodać, że wśród bezrobotnych 50+ przeważają mężczyźni, choć ogólna tendencja wśród całej populacji wskazuje na przewagę kobiet. Bezrobocie w tej grupie ma charakter miejski i skupione jest w aglomeracjach miejskich.

3. Aktywizacja bezrobotnych powyżej pięćdziesiątego roku życia w województwie lubuskim

Aktywizacja zawodowa osób powyżej pięćdziesiątego roku życia jest jednym z ważniejszych elementów aktywnej polityki rynku pracy.

Zgodnie z ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy² bezrobotni powyżej pięćdziesiątego roku życia znajdują się w grupie bezrobotnych zaliczanych do kategorii osób będących w trudnej sytuacji na rynku pracy. Zgodnie z ww. ustawą urzędy pracy są zobligowane do przedstawienia osobie bezrobotnej propozycji zatrudnienia, innej pracy zarobkowej, odbycia przygotowania zawodowego w miejscu pracy lub zatrudnienia w ramach prac interwencyjnych czy robót publicznych, w okresie 6 miesięcy od dnia rejestracji.

Należy nadmienić, że analizowana grupa bezrobotnych pojawiła się w sprawozdawczości jako odrębna kategoria bezrobotnych od roku 2005.

Powiatowe urzędy pracy w razie braku propozycji odpowiedniego zatrudnienia dla osoby bezrobotnej mogą inicjować i finansować prace interwencyjne. W ich ramach pracodawcy zatrudniają osobę bezrobotną, będącą w trudnej sytuacji na rynku pracy w zamian za uzyskiwaną z urzędu pracy refundację części kosztów wynagrodzenia oraz składki na ubezpieczenie społeczne. Prace interwencyjne dla osób powyżej 50 roku życia mogą trwać najdłużej, a mianowicie do 24 miesięcy, bądź do 48 miesięcy, jeśli refundacja obejmuje co drugi miesiąc.

W województwie lubuskim spośród 4804 osób, które rozpoczęły w 2005 r. roboty publiczne, 1045 osób stanowili bezrobotni powyżej 50 roku życia, w następnym, 2006 r. odpowiednio wśród 1330 osób 518, a w 2007 r. wśród 1631 osób 1045. Porównując liczbę osób, które po zakończonym udziale w określonej formie aktywizacji uzyskały w okresie do 3 miesięcy zatrudnienie, inną pracę zarobkową lub podjęły działalność na własny rachunek, z liczbą osób, które zakończyły udział w danej formie aktywizacji, można ocenić efektywność zatrudnieniową danego instrumentu. W przypadku robót publicznych efektywność zatrudnieniowa wśród osób powyżej 50 roku życia kształtowała się w roku 2005 zaledwie na poziomie 14%, w następnych latach zdecydowanie wzrosła i wyniosła odpowiednio w 2006 r.: 44,8%, a w 2007 r. 47,6%.

Nową formą aktywizacji bezrobotnych wprowadzonych nowelizacją ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy są prace użyteczne społecznie, skierowane do bezrobotnych, którzy nie nabyli prawa do zasiłku bądź już go nie mają³. Ustawa nie zawiera ograniczenia czasowego dla realizacji tego rodzaju prac, co oznacza, że osoba bezrobotna może je wykonywać przez cały rok i dłużej, zachowując status bezrobotnego. Równocześnie bezrobotny jest objęty ubezpieczeniem zdrowotnym i wypadkowym. Istotą prac społecznie użytecznych jest to, że mają one służyć wsparciu lokalnych społeczności oraz zapewnić osobom bezrobotnym możli-

² DzU nr 99, poz. 1001, art. 49.

³ DzU nr 99, poz. 1001, art. 2 ust. 1 pkt 2 a.

wości uzyskania przynajmniej minimalnych środków do życia. Wprowadzenie tego rodzaju prac w założeniu miało również dyscyplinować bezrobotnych i ograniczyć możliwości wykonywania przez nich pracy „na czarno”. W konsekwencji odmowa podjęcia takiej pracy oznacza utratę statusu bezrobotnego. Wykazy rodzaju i liczby prac niezbędnych dla gminy powinny zostać przez nią przygotowane i przekazane powiatowym urzędem pracy oraz kierownikom ośrodków pomocy społecznej. Na wniosek starosty kierownicy ośrodków pomocy społecznej sporządzają informacje o liczbie osób bezrobotnych bez prawa do zasiłku korzystających ze świadczeń pomocy społecznej, które powinny być skierowane do prac społecznie użytecznych. Wykonywanie prac społecznie użytecznych może maksymalnie trwać 10 godzin na tydzień.

W województwie lubuskim w roku 2006 tego rodzaju pracami objęto 14 772 osoby, w tym 3559 bezrobotnych powyżej 50 roku życia, natomiast w 2007 objęto nimi 14 606 osób, w tym 5041 pięćdziesięciolatków (tab. 3).

Tabela 3. Uczestnictwo bezrobotnych powyżej 50 roku życia w aktywnych programach rynku pracy w woj. lubuskim w latach 2005-2007

Wyszczególnienie	Lata		
	2005	2006	2007
Liczba osób, które:			
Rozpoczęły szkolenie	213	218	512
Ukończyły szkolenie	200	246	503
Podjęły pracę w trakcie szkolenia lub po szkoleniu	83	79	201
Efektywność w %	41%	32%	40%
Rozpoczęły przygotowanie zawodowe w miejscu pracy	268	319	449
Ukończyły przygotowanie zawodowe w miejscu pracy	119	338	350
Podjęły pracę w trakcie szkolenia lub po szkoleniu	54	144	173
Efektywność w %	45%	42,6%	49%
Rozpoczęły roboty publiczne	1045	518	756
Ukończyły roboty publiczne	1045	502	722
Podjęły pracę w trakcie lub po ukończeniu robót publicznych	148	225	344
Efektywność w %	14%	44,8%	47,6
Skorzystały z usług poradnictwa zawodowego	1088	1271	1762
Podjęły pracę po skorzystaniu z usług poradnictwa zawodowego	102	212	228
Efektywność w %	0,93%	16,7%	12,7%
Rozpoczęły prace społecznie użyteczne	–	3559	5041
Skończyły prace społecznie użyteczne	–	3540	4975
Podjęły pracę w trakcie lub po ukończeniu prac społecznie użytecznych	–	2896	4350
Efektywność w %	–	81,8%	87,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Zielonej Górze.

Kolejnym instrumentem aktywnej polityki rynku pracy skierowanym m.in. do bezrobotnych powyżej 50 roku życia jest przygotowanie zawodowe w miejscu pracy. Służy ono zdobywaniu przez bezrobotnego nowych kwalifikacji bądź umiejętności zawodowych przez praktyczne wykonywanie zadań zawodowych na stanowisku pracy według ustalonego programu uzgodnionego pomiędzy starostą, pracodawcą i bezrobotnym. Bezrobotni w trakcie przygotowania zawodowego w miejscu pracy otrzymują od starosty stypendium w wysokości 140% kwoty zasiłku dla bezrobotnych.

Przygotowanie zawodowe dorosłych odbywa się albo w formie praktycznej nauki zawodu dorosłych, umożliwiającej przystąpienie do egzaminu kwalifikacyjnego gwarantującego tytuł zawodowy lub egzaminu czeladniczego, albo jako przyuczenie do pracy dorosłych mające na celu zdobycie wybranych kwalifikacji zawodowych lub umiejętności, niezbędnych do wykonywania zadań, właściwych dla zawodu występującego w klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy⁴.

W 2005 r. w woj. lubuskim przygotowanie zawodowe w miejscu pracy rozpoczęły 2792 osoby po 50 roku życia. Ukończyły je 1903 osoby, a pracę w trakcie lub po ukończeniu przygotowania zawodowego uzyskało 929 osób. W konsekwencji uzyskano efektywność zatrudnieniową na poziomie 49%. W kolejnych latach efektywność zatrudnieniową tego instrumentu wyniosła: w roku 2006 53%, a w roku 2007 48,6%. W przypadku bezrobotnych po 50 roku życia, które skorzystały z poradnictwa zawodowego w miejscu pracy, efektywność zatrudnieniowa w latach 2005-2007 kształtowała się na poziomie ponad 40% (tab. 3).

Na stałe w ofercie instrumentów aktywnej polityki państwa na rynku pracy znajdują się szkolenia zmierzające do zwiększenia szans osób bezrobotnych na uzyskanie zatrudnienia, podwyższenia kwalifikacji zawodowych lub zwiększenia aktywności zawodowej. Szkolenia organizowane przez powiatowe urzędy pracy mogą trwać do 6 miesięcy, w wyjątkowych przypadkach, tj. w odniesieniu do osób nieposiadających żadnych kwalifikacji zawodowych, mogą trwać do 24 miesięcy. W latach 2005-2007 w woj. lubuskim spośród bezrobotnych powyżej 50 roku życia, którzy zostali objęci poradnictwem zawodowym, jedynie kilkanaście procent podjęło pracę po skorzystaniu z tego typu usług.

Największą efektywność spośród instrumentów polityki rynku pracy skierowanych do analizowanej grupy bezrobotnych osiągnięto w przypadku prac użytecznie społecznych. Efektywność zatrudnienia wyniosła w roku 2006 81,8%, a w roku 2007 87%.

Kwestia aktywizacji zawodowej osób starszych jest szczególnie istotna w kontekście starzenia się społeczeństwa i związanych z tym kosztów. Według prognoz demograficznych dla woj. lubuskiego w latach 2005-2030 stopniowo będzie wzrastać liczba ludności w wieku niemobilnym przy równoczesnym spadku liczby ludności w wieku produkcyjnym⁵. Populacja województwa lubuskiego będzie mniejsza

⁴ D. Klucz, *Nauka zawodu po 50 roku życia*, „Gazeta Prawna” 2009, nr 24.

⁵ *Diagnoza społeczna województwa lubuskiego*, Departament Spraw Społecznych Urzędu Marszałkowskiego Woj. Lubuskiego, Zielona Góra 2004.

w roku 2030 o 58 121 osób w stosunku do roku 2002. Szczególnie duży spadek nastąpi w przedziale wiekowym do 30 roku życia, równocześnie będzie wzrastać liczba ludności w grupach wiekowych powyżej 50 roku życia.

Konieczność podjęcia konkretnych działań na rzecz zwiększenia aktywności zawodowej osób starszych jest niezbędna m.in. ze względu na potrzebę utrzymania niezbędnej podaży pracy. Bezrobocie oznacza, że osoby biernie zawodowo nie tworzą produktu narodowego, natomiast obciążają budżet państwa kosztami świadczeń rekompensujących brak zatrudnienia. Ponadto zmniejszona aktywność zawodowa to również obniżenie wpływów podatkowych, ograniczenie wydatków konsumpcyjnych oraz mniejsza liczba płacących składki na ubezpieczenie społeczne.

Jak wcześniej zaznaczono, jednym z głównych problemów utrudniających ponowne wejście na rynek pracy osób po 50 roku życia są często ich zdezaktualizowane kwalifikacje. Wprowadzono zatem nowy instrument aktywizacji zawodowej, tzw. przygotowanie zawodowe, które umożliwi zdobywanie kwalifikacji zawodowych przez łączenie praktyki u pracodawcy z doksztalcaniem teoretycznym w instytucji szkoleniowej.

Aktywizacja osób starszych wymaga nie tylko działań skierowanych do nich samych, ale również zachęt dla pracodawców. Jedną z nich jest możliwość uzyskania wsparcia z Funduszu Pracy przez pracodawców, którzy utworzą fundusz szkoleniowy i zdecydują się na przeszkolenie osób powyżej 45-50 roku życia w celu zaktualizowania i dostosowania kwalifikacji tych osób do potrzeb firmy. Warunkiem uzyskania wsparcia może być deklaracja pracodawcy do zatrudnienia tych osób przez co najmniej 12 miesięcy.

Zachętą dla pracodawców do zatrudniania starszych osób ma być zwolnienie ze składek na Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych, a w przypadku choroby pracownika pracodawca będzie zobowiązany do płacenia mu pensji tylko za 14 dni zwolnienia chorobowego w roku resztę pokryje ZUS⁶.

4. Podsumowanie

Trudna sytuacja osób po 50 roku życia na rynku pracy wiąże się z wiekiem oraz niskimi kwalifikacjami. Jak dowodzą dane zgromadzone przez lubuskie urzędy pracy, osoby bezrobotne po 50 roku życia to osoby słabo wykształcone, posiadające kwalifikacje niedopasowane do potrzeb rynku pracy. Ponadto gotowość do podjęcia działań mogących zwiększyć ich szanse na znalezienie pracy nie jest wysoka. Wśród dominujących przyczyn wyłączenia z ewidencji bezrobotnych w przypadku tej kategorii osób jest nie potwierdzenie gotowości do podjęcia pracy. Jednakże należy pamiętać o tym, że pozycja osób 50+ na rynku pracy zależy również od pracodawców, którzy nie są specjalnie zainteresowani zatrudnieniem osób w wieku okołoemerytalnym. Główne wady osób starszych jako potencjalnych pracowników w ocenie pra-

⁶ B. Marczuk, M. Tobolewska, *Zatrudnianie starszych osób*, „Gazeta Prawna” 2009, nr 22.

codawców to zły stan zdrowia, tradycyjny sposób myślenia, brak pewnych umiejętności, mniejsza efektywność, trudności w przystosowaniu się do nowych warunków. Mając świadomość tego stanu rzeczy, w wielu krajach, w tym również w Polsce, przewiduje się zachęty (finansowe korzyści), które mają skłonić pracodawców do wykorzystania doświadczenia zawodowego starszych pracowników.

Literatura

Diagnoza społeczna województwa lubuskiego, Departament Spraw Społecznych Urzędu Marszałkowskiego Woj. Lubuskiego, Zielona Góra 2004.

Klucz D., *Nauka zawodu po 50 roku życia*, „Gazeta Prawna” 2009, nr 24.

Marczuk B., Tobolewska M., *Zatrudnianie starszych osób*, „Gazeta Prawna” 2009, nr 22.

Rynek pracy a osoby bezrobotne 50+-bariery i szanse, www.prawopracy.org//images/artykiły/rynek_pracy_50plus.

Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (DzU nr 99, poz. 1001 z późn. zm.).

UNEMPLOYED PEOPLE OVER 50 ON REGIONAL LABOUR MARKET

Summary

Until recently the government's policy was focused rather on facilitating the leaving of the labour market for persons with a long-standing vocational experience, in order for work places to be released for young people. However, the recent new actions have the task to support older people in continuous vocational education. The act on employment promotion and labour market institutions specifies the forms of labour market support, including also the task to support unemployed people over 50. The article considers the problem of unemployment of older persons.